

11. SINIF FELSEFE DERSİ 4. ÜNİTE - 18.YÜZYIL-19. YÜZYIL FELSEFESİ- ÖZETİ

18-19. yüzyıl felsefesi, bireysel ve toplumsal olarak Batı'da aydınlanmanın yaşandığı dönemdir. Bu dönem düşünürleri aklı ön planda tutarak toplumu aydınlatmaya çalışmıştır. İnsanın aklı sayesinde tüm sorunlardan kurtulabileceği ve toplumsal olarak ebedî barışa ulaşabileceği düşüncesi hâkimdir. Bu çağ, "Akıl Çağı" olarak da isimlendirilir.

18-19. yüzyıl felsefesi; Batı coğrafyasının toplumsal yaşantısındaki köklü değişimler, **Fransız İhtilali** ve **Sanayi Devrimi** gibi bütün dünyayı etkileyen olayların yaşandığı bir dönemde geleneksel düşünceye karşı aklı özgürleştirmek adına yapılan felsefi bir harekettir. 15-17. yüzyıl felsefesi, 18-19. yüzyıl felsefesini etkilemiştir. Bu dönem felsefesinin üzerinde yükseldiği temeller; felsefe, sanat ve bilimde yaşanan gelişmelerle toplumsal değişimlerdir.

Hümanizmin etkisiyle sanat ve felsefede yeni ekoller doğmuş, bilimde evrene yönelik yeni keşifler yapılmıştır. Matbaanın icadıyla okuryazarlığın artması dinî konularda kilisenin otoritesini azaltmıştır. Bu yeni anlayış, Katolik mezhebinde reform hareketlerinin yapılmasına neden olmuş ve Protestanlık gibi yeni mezhepler oluşmuştur. **Rönesans** ve **reform** hareketleri, 17. yüzyıl düşünce ortamını hazırlamıştır. Bu dönemde gerçekleşen bilim ve teknikteki gelişmelerle özellikle coğrafi keşifler, Akıl Çağı'nın oluşmasını sağlayan önemli unsurlardır. 18-19. yüzyılda yaşanan gelişmeler doğrultusunda bilim ve sanayide yaşanan gelişmeler, insanın doğaya bakışını değiştirmiştir. Bu yeni durum karşısında toplumda yeni yaşam kültürleri görülmüş ve yeni oluşmuş toplumsal sınıfların mücadeleleri başlamıştır. Bu durum, insanların özgürlük arayışını da tetiklemiştir. Bu yaşananlar felsefeye yeni anlayışlar getirmiş, özellikle insan ve toplum üzerine yeni düşünceler doğmuştur.

İnsanı ve doğayı sadece akıl temelinde anlamak aydınlanmanın amacıdır. Bu çağın felsefesinde insanın biyolojik olarak doğanın bir parçası olduğu ve akıl sahibi olması bakımından da hayatı daha güzel hâle getirebileceği düşünülmüştür.

Fransız İhtilali, 15. yüzyılda başlayan gelişmelerin ve 18-19. yüzyıl felsefesinin somut bir sonucudur. Halk yoksulluk içindeyken kralın zenginliği Fransız İhtilali'nin görünen nedenidir. İhtilalin arkasındaki sebepler arasındaysa okuryazarlığın artması ve bağımsız yayınların desteklenmesiyle toplumda büyük bir değişim ve bu değişimi organize eden Fransız aydınları ve onların felsefi görüşleri vardır.

İngiltere'de başlayan **Sanayi Devrimi**, hızlı üretim yapan fabrikaların kurulmasını ve ulaşımın kolaylaşarak kültürel ve ekonomik etkileşimin artmasını sağlamıştır. Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler ve ekonomik alana yönelik felsefi düşünceler bunların zeminini oluşturmuştur. Bu durum, bazı insanlara rahat yaşam gibi faydalı sonuçlar getirmiş ama diğer taraftan da devletlerarası rekabeti artırıp savaş gibi kötü sonuçlara götürmüştür. Ham madde ve yeni pazar arayışları sömürgeciliği hızlandırmış ve ortalama bir asır sonra güçlü devletlerin rekabeti nedeniyle 1. Dünya Savaşı yaşanmıştır.

18-19. yüzyıl felsefesinde;

- *Akla güven duyulmuş ve akılcı düşünce artmıştır.
- *Özgürlüğü engelledikleri düşüncesiyle siyasi ve dinî otoritelere karşı gelinmiştir.
- *Düşünce özgürlüğü desteklenmiştir.
- *Aydın ve yazarlar sınıfı oluşmuştur.
- *Sanat, felsefe ve edebiyatta önemli eserler verilmiştir.
- *Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi gerçekleşmiş ve buna bağlı problemler tartışılmıştır.
- *Felsefede yeni ekoller çıkmıştır.

Bilimdeki gelişme, Batı'nın bilgiye olan bakışını değiştirmiştir. 17. yüzyılda bilimin yöntemi felsefeye uygulanmaya çalışılmış, 18. yüzyılda ise aklın aydınlattığı doğru bilgiler aranmıştır. Filozoflar, bu açıdan bilginin üzerine gitmiş ve onun doğasına yönelik düşünceler oluşturmuştur. **Descartes**, kendisinden asla şüphe duyulmayacak ve başka bilgilere de temel olabilecek açık seçik bir bilgi arar. "Düşünüyorum, o hâlde varım." önermesine ulaştığında kesin bilgilerin kaynağı olarak akıl görüşüne varır. **J. Locke**, Descartes'ın doğuştancılık fikrine karşı çıkar ve bilginin doğuştan değil sonradan deneyimler aracılığıyla oluştuğunu belirtir. İnsanın duyu organları vasıtasıyla kendi zihninin dışında bulunan dış dünyadan birtakım izlenimleri deneyimlediğini ve bu izlenimlerden oluşan fikirleri zihninde tasarlayarak bilgi edindiğini savunur. **Kant**, insanın bilgi edinmede iki yönünü de kullandığı görüşüyle bilginin kaynağı konusunda rasyonalizm ve empirizmi birleştirerek yeni bir yol önerir. İnsan, ona göre duyuları aracılığıyla dışarıdan veriler alır ve bunları aklın formlarında işleyerek bilgiyi oluşturur. Bu görüşü *kritisizm* olarak adlandırılır.

17. yüzyıl felsefesinde mutlak monarşiye dayalı devlet sistemleri düşünülmüş, devletin her türlü gücü elinde bulundurmasının birlik ve beraberlik açısından zorunlu olduğu görülmüştür. Bu görüşe kapsamlı olarak ilk karşı çıkış **J. Locke** tarafından yapılmıştır. Locke, mutlak monarşiye karşı liberal (özgürlükçü) bir devlet sistemini ileri sürmüştür. İnsanların doğal ortamda özgür yaşadığını ifade eden Locke, herkesin eşit olduğunu ve birbiriyle dayanışma hâlinde bulunduğunu belirtir. Hukukun güvencesi için haklarını insanların kendi istekleriyle siyasal bir otoriteye yani devlete devrettiklerini belirtir. Meşru yönetimin kaynağı çoğulcu iradedir. İnsanın özgürce davranma yetisine sahip olduğunu belirten **Montesquieu**, bu özgürlüğün korunması için güçler ayrılığı ilkesini öne sürer. Devletlerde yasama, yürütme ve yargı güçlerinin bulunduğunu ve özgürlüğü kısıtlamamak için bunların birbirini denetlemeleri gerektiğini belirtir. Montesquieu, görüşleriyle günümüz devlet sistemini oluşturan ve güçler ayrılığı kuramlaştıran ilk düşünürdür. **Rousseau**, insanların bir araya gelip zorunlu olarak "toplumsal sözleşme" yaptığını ve bunun doğrultusunda devletin kurulduğunu ileri sürer. Haksızlık durumlarına çözüm olsun diye oluşturulan toplumsal sözleşmenin insanları köleleştirdiğini belirten Rousseau, geriye yani doğal duruma dönüşün mümkün olmadığını söyler. Yapılması gereken şey, doğal yaşama uygun olan yasaların çıkarılmasıdır.

18-19. yüzyıl felsefesinin genel karakterini taşıyan akılcı yönelim, yaşanan toplumsal olaylar neticesinde kaçınılmaz olarak ahlak alanına yönelmiştir. **Kant**, iyi istenç (iyi isteme) kavramıyla şartlar ne olursa olsun her zaman doğru olarak kabul edilebilecek ilkelere göre davranmayı anlar. İyi istenç, ahlak açısından değerli olan şeyin koşulsuz biçimde yerine getirilmesidir. Kant, iyi istencin yanında ödev kavramını kullanarak onun nasıl bir eylem olduğunu da açıklamaya çalışır. Ona göre ödev insanın kendi isteğiyle sorumluluğunu aldığı, koşulsuz, içten ve vicdanı tarafından verilen emirlerdir. Ödev, bütün insanlar için geçerli olan ama kimsenin arzu ve isteklerine bağlı olmayan evrensel ahlak ilkesi taşır. Dolayısıyla bir irade, ancak ödevi yerine getirdiği zaman iyi irade olur. **Bentham**, ahlakı fayda temelinde açıklar. Bentham, ahlakı pratik alanda öngörür. Ona göre insan, doğası gereği acıdan kaçır ve hazzı yönelir. Bu eylemin akılla bilinçli bir şekilde yapıldığında insana erdemli olma niteliği kazandıracağını öne sürer. Ona göre mutluluk, insanın aklıyla kendi eylemini seçmesindedir. Mutluluk, insanın çevresiyle ilgilidir. Çoğunluğun faydasına olan davranış doğru eylemdir.

Hegel, bütün varlıkların tek bir özden bir yasa dâhilinde var olduğunu söyler. Hegel'de "Tanrı", "geist", "fikir", "akıl" veya "tin" kavramları **mutlak olanı** temsil eder. Tin, ilk başta kendiyile özdeş ve kendisi için varlıktır. Tin, bu aşamada kendini tanımamaktadır. Kendini tanıyabilmesi için kendi olmayanda kendini görmelidir. Kendi olmayan karşıtıdır. Tinin karşıtı doğadır. Doğaya ve evren olmaya dönüşen tin burada kendini yitirmiştir. Yitirileni çekip koparmak yeni bir dönüşümü gerektirir. Amacı kendini tanımak olan tin, doğayı yeni bir dönüşüme zorlar. Tin ve doğa uzlaşır. Sentezlenen yeni durum, tin ve doğanın mükemmel uyumu olan insandır. İnsanlık tarihi, tinin kendini bulup tanımmasının zemini. Tinin kendini bilip tanınması, Hegel'in varlıkların oluş ve değişimini açıkladığı bir ilkenin ve diyalektik yasanın sonucudur. Bu yasa üçlü bir oluş sürecini içerir: **tez** (sav), **antitez** (karşı sav) ve **sentez** (yeni sav). Yeni sav, yeni bir diyalektik sürecin de başlangıcıdır.

Felsefenin dil ve edebiyatla olan ilişkisi, 18-19. yüzyıl felsefesini önemli ölçüde etkilemiştir. Edebî eserler, felsefenin halk arasında yayılmasına etki eden en önemli alan olmuştur. Filozoflar, edebî eserler de kaleme almıştır. Dil ve edebiyat alanındaki yazarların eserlerinde de felsefenin etkisi görülür. Felsefi ve edebî eserlerin giderek çoğalması düşünsel zenginliği artırmış ve halkın aydınlanmasında etkili olmuştur. 18-19. yüzyılın sonlarına doğru özellikle Fransız İhtilali'nin etkisiyle aristokrasi rejiminin ortadan kalkması, düşünsel alanda duygu ve düşüncenin ideal formlarda ifade edilmesini sağlayan özgür bir ortam hazırlamıştır. Bu yeni durum, edebiyatta **romantizm** akımını ortaya çıkarmıştır. Romantizm; toplumun bütün sınıflarına hitap eden, duygu ve coşkunun önemli olduğu ve sade bir dilin kullanıldığı edebî akımdır. Bu akımın ilkeleri 19. yüzyılda Victor Hugo tarafından belirlenmiştir. Romantizm akımına tepki olarak doğan **realizm** akımı, insan ve toplum gerçeğini anlatma üzerine şekillenerek bu dönem felsefesini etkileyen edebî akım olmuştur. Tolstoy ve Dostoyevski önemli temsilcilerindendir. Voltaire-Candide, Jonathan Swift-Gulliver'in Gezileri, Daniel Defoe-Robinson Crusoe, Goethe-Genç Werther'in Acıları, Rousseau-Emile, Tolstoy-Anna Karenina, Dostoyevski-Karamazov Kardeşler 18. yüzyılda öne çıkan felsefi içerikli edebî kitaplardandır.